

עומק הפשט

עיונים ברש"י

על פי 'לקוטי שיחות' כרך י

פ' וישלח

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

050-4125205 / 08-6882799

או במייל rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

(א) מנין למד רש"י לפרש את "וישלח יעקב מלאכים" (בתחילת הסדרה) – שהכוונה ל"מלאכים ממש"? / יש מפרשים שרש"י למד זה מכח הסמיכות לסוף פרשת ויצא; אך שם הרי נאמר "מלאכי אלקים" (ולא "מלאכים" סתם) / יעקב הוכרח להשתמש ב"מלאכים ממש", מחשש של סכנת נפשות

(ב) "ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם" (לו, ז), ומפרש רש"י: "להספיק מרעה לבהמות שלהם" / לשון הכתוב משמע קצת ש"מקניהם" כולל את כל רכושם (מלשון קנין), ולזה הוצרך רש"י לחדש שאינו כן / יעקב היה עוסק במרעה, ואילו עשו היה "איש שדה" בכלל ולכן הלך ל"שדה אדום"

(ג) רש"י (לו, ז) מביא מדרש אגדה לבאר את טעמו של עשו ללכת מפני יעקב, אף שבכתוב מפורש טעם אחר / מדוע עשו הוא שהלך "מפני יעקב אחיו" (לו, ו) – ולא להיפך / רש"י צירף שני טעמים כדי לבאר מחשבת עשו – ותרווייהו עשו –

**"וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו
אחיו ארצה שעיר שדה אדום" (לב, ד)
וישלח יעקב מלאכים - מלאכים ממס:**

במדרש¹ נחלקו בענין "מלאכים" אלו. לפי שיטה אחת "מלאכים אלו שלוחי בשר ודם", ואילו השיטה השניה היא שהיו "מלאכים ממש".

וכבר תמהו המפרשים²: מה מקורו של רש"י ("פשוטו של מקרא") להעדיף את הפירוש שהיו אלו מלאכים ממש – על פני הפירוש היותר מסתבר (לכאורה), שהיו אלו שלוחי בשר ודם?

[וכמו "וישלח משה מלאכים"³ – ששם פירושו שלוחים בשר ודם].

"וישלח יעקב מלאכים – לפניו"

הרא"ם הביא, שמקור דברי רש"י הוא בתיבת "לפניו". כלומר: לפני כן, בסוף

1. בראשית רבה פ"ה, ד.

2. ראה ב'ספר הגור' (שנדפס לאחרונה): "מקשים העולם – מנליה לרש"י? [וראה בארוכה בהערות המו"ל שם שציינו לדבריהם של כמה מפרשים]. ובמשכיל לדוד כתב בזה הלשון: "כמה דיו משתפכות וכמה קולמוסים משתברים לדעת מנא ליה לרבינו הך דרשה".

3. חוקת, כ, יד.

פרשת ויצא, נאמר: "ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלקים" – וכאשר כתוב כאן "וישלח יעקב מלאכים לפניו", הכוונה היא לאותם המלאכים שנזכרו לפני זה, שהם "מלאכי אלקים" ולא שלוחי בשר ודם.

ובלשונו: "לפניו" – מאותן הכתובים לפני השליחות הזאת שהן המלאכים, דאם לא כן – 'לפניו' למה לי, הוה ליה למכתב 'וישלח יעקב מלאכים אל עשו' – דומיא ד'וישלח ישראל מלאכים אל סיחון', 'וישלח משה מלאכים אל מלך אדום', 'וישלח יהושע שנים אנשים מרגלים', שאין בשום אחד מהם 'לפניו'.

וכבר האריכו המפרשים בדבריו⁴, ויש להוסיף עוד:

הנה ידוע, שמלבד הדיוק בפירושו של רש"י עצמו, הרי רש"י מדייק גם בהעתקת התיבות שהוא מעתיק מן הכתוב ב'דיבור המתחיל' של פירושו, שיהיו אותן התיבות שהן המקור לפירושו, לא חסר ולא יתיר. ובעניננו, רש"י מעתיק ב'דיבור המתחיל' את התיבות "וישלח יעקב מלאכים" – ואם היתה כוונתו לפרש את תיבת "לפניו", שהמלאכים כאן הם אותם מלאכים שכתובים לפני זה, היה לו להעתיק גם תיבת "לפניו" ב'דיבור המתחיל'!

ומזה שלא עשה כן, אלא העתיק רק תיבות "וישלח יעקב מלאכים", מובן שפירושו מיוסד בתיבות אלו דוקא [ובאמת שזה עצמו דורש ביאור, מדוע לא הסתפק בהעתקת תיבת "מלאכים" לבדה, והוצרך להביא גם תיבות "וישלח יעקב" – וכמו שיתבאר לקמן].

"מלאכים" או "מלאכי אלקים"?

עוד כתב הרא"ם, שלמדים זה מעצם הסמיכות – כיון שלפני כן, בסוף פרשת ויצא, מסופר שיעקב פגש ב"מלאכי אלקים", הרי מסתבר שה"מלאכים" כאן הם אותם המלאכים, שמהם שלח יעקב [ולמעשה מהרמז שהובא בבעל הטורים בתיבת "מחנים"⁵ שהיא נוטריקון: מ'אותם ח'יילים נ'טל י'עקב מ'לאכים].

אבל בדרך הפשט קשה לומר כן – ואדרבה:

4. משכיל לדוד. ועוד.

5. סוף פרשת ויצא.

(א) אם הם אותם המלאכים – מדוע כאן כתב "מלאכים" סתם, ואילו שם "מלאכי אלקים"?

נעל דרך שמצינו במשנה⁶, שכיון ואמרה תורה "אזוב" סתם, הרי צריך להיות שמו "אזוב" לבר, "לא אזוביון וכו' ולא כל אזוב שיש לו שם לוואי"; ועד"ז כאן – מזה שנאמר "מלאכים" סתם, מובן שאין הכוונה לאלו שנקראו לעיל בשם "מלאכי אלקים".

(ב) אם הכתוב כאן בא בהמשך לסוף פרשת ויצא, היה צריך לומר: "וישלח יעקב המלאכים" או "מהמלאכים" בה"א הידיעה; ומזה שלא נאמר בה"א הידיעה, מובן שמלאכים אלו הם ענין חדש, לא אלו שידועים לנו מקודם.

למה להטריח מלאכי עליון?

יש לבאר את המקור בפשט לדברי רש"י, ובהקדים הקושי בעצם הענין:

מדוע באמת שלח יעקב מלאכים ממש? איך הותר לו להשתמש במלאכים – כאשר לכאורה ביכולתו לשלוח שלוחים בשר ודם!

הלבוש ביאר, שכוונת יעקב היתה להפחיד את עשו: "לאיים עליו, שיאמר עשו כל כך יש לו משרתים מלאכים, ואיך אני אוכל לו, ויירא מפניו".

אבל צריך עיון בביאור זה (וכמו שהקשה בלבוש גופא):

בהמשך הסדרה⁷ מובאים דברי יעקב לעשו, "על כן ראיתי פניך כראות פני אלקים", ומפרש רש"י, שיעקב נתכוון לספר לעשו על זה שיעקב ראה את המלאך של עשו ונלחם עמו: "ולמה הזכיר לו ראיית המלאך? כדי שיתירא הימנו, ויאמר: ראה מלאכים וניצל, איני יכול לו מעתה". ואם נאמר שכבר לפני כן (בתחילת הסדרה) הראה יעקב לעשו שיש לו מלאכים, מה בא יעקב לחדש בזה?

ובאמת, שמכח קושיא זו שינה הלבוש את הגירסא ברש"י שם – ופירש שיש לגרוס "מלאכי" בלשון יחיד, והיינו "דודאי מלאכים דעלמא לא נפל פחדם עליו .. אבל במאמר 'כראות פני אלקים' הזכיר לו יעקב איום אחר, והוא שראה מלאכו של עשו .. וניצול, ואז יאמר עשו 'ראה מלאכי וניצל' קל וחומר שאני לא אוכל לו";

6. נגעים פי"ד מ"ו.

7. לג, י.

אבל לפי הגירסא שלפנינו ברש"י, משמע שיעקב בא להפחידו בעצם זה שראה מלאכים, ולפי זה בהכרח לומר שהמלאכים ששלח לו בתחילת הפרשה באו אליו בדמות אנשים, כך שעשו לא ידע שיש ברשות יעקב מלאכים (ולכן הוצרך יעקב לחדש לו בענין זה). ולפי זה הדרא קושיא לדוכתא: כיצד הותר ליעקב להשתמש במלאכים, במקום לשלוח שלוחים בשר ודם?

פיקוח נפש!

והנראה בפשטות:

כתבו הפוסקים⁸: "אחד ששכר חברו לילך בדרך ונהרג, נכון שיקבל תשובה". והדבר מובן בפשטות, שאין לאדם לגרום סכנה לחברו על ידי שישלח אותו למקום שיש בו חשש.

[ועל דרך שמצינו ביעקב גופא⁹, שכאשר נזכר ששלח את יוסף אל אחיו והיה זה סכנה עבורו, היו "מעיו מתחתיך"].

ומעתה בענייננו, לא יתכן (בדרך הפשט) לפרש שיעקב שלח לעשו שלוחים בשר ודם, כי כיון שהיה מסופק במצב שנאתו של עשו אליו, וידע שישנה אפשרות שעשו עדיין רוצה להילחם בו ולהורגו¹⁰ – לא יכול היה לשלוח שלוחים למקום סכנה (והרי בסכנת נפשות חוששים אפילו לספק וספק ספיקא)¹¹. ועל כרחך ששלח "מלאכים ממש", שביחס אליהם אין חשש סכנה.

ומעתה יתבאר דיוק התיבות "וישלח יעקב מלאכים" – שאותן מעתיק רש"י ב'דיבור המתחיל' – שהן עצמן הראיה שהיו אלו "מלאכים ממש", כי לא מסתבר כלל שיעקב ישלח מלאכים בשר ודם למקום סכנה. ולכן העתיק רש"י התיבות

8. הובא בבאר היטב על שולחן ערוך, אורח חיים סוף סימן תרג.

9. ב"ר פפ"ד, יג.

10. ובפרט שעשו כבר מוחזק בענין זה, כפי שפירש רש"י קודם לכן (תולדות כה, כט): "והוא עייף – ברציחה".

11. ואין להקשות: לפי זה, איך שלח יעקב אחר כך את יוסף למקום סכנה? כי שם יעקב לא חשב שהוא מקום סכנה; לא עלה על דעתו לחשוד בשבטים שיעשו כך, וכן לא חשד שיוסף מתנהג באופן שאחיו דנוה לעונש. ולכן היה זה שוגג בלבד. ואעפ"כ, לאחרי המעשה היו "מעין מתחתיך", כי גם בשוגג צריך לעשות תשובה.

"וישלח יעקב מלאכים", כי שליחות זו גופא ששלח יעקב היא מקור הפירוש, וק"ל.

[ובפנימיות הענינים יש לבאר, על פי הידוע שכוונתו של יעקב בשליחות זו היתה "לברר" את עשו ולהגביהו משפלותו הרוחנית. ולכן שלח אליו מלאכים ממש, כי דוקא בכוחם למלאות שליחות זו –

ובזה מובן מדוע לא שלח שלוחים בשר ודם בתור מרגלי חרש, שאז לא היתה בזה סכנה (לכאורה), כי היה צריך לכוחם הרוחני של המלאכים. ודו"ק].

(חלק י – וישלח א)

"ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל
 נפשות ביתו ואת מקנהו ואת כל בהמתו ואת כל
 קנינו אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארץ מפני
 יעקב אחיו. כי היה רבושם רב משבת יחדיו ולא
 יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם.
 וישב עשו בהר שעיר עשו הוא אדום" (לו, ו-ח)
 ולא יכלה ארץ מגוריהם
 להספיק מרעה לבהמות שלהם:

הרא"ם מפרש: "כי לא יתכן להיות 'לשאת אותם' מפני כובדם כמשמעו. וכן פירש בפסוק 'ולא נשא אותם הארץ' – שלא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם".

כלומר: כוונת רש"י היא להשמיענו, שלא נפרש כפשוטו – כי לא יכלה הארץ לשאת את כובדם של יעקב ועשו וכל קניינם, אלא פירושו שלא יכלה להספיק צרכיהם; וכן מצינו לעיל בפרשת לך¹², לגבי אברהם ולוט: "ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו", ומפרש רש"י שם: "ולא נשא אותם – לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם".

אמנם קשה לומר שזו כל כוונת רש"י כאן – להשמיענו כי פירוש "לשאת אותם"

אינו בכובד כפשוטו אלא בהספקת צרכיהם – דפשיטא הוא: הרי מובן מעצמו שכאשר מדובר על "ארץ מגוריהם" אי אפשר לפרש שאינה יכולה לשאת עליה כובד ומשקל כפשוטם; ואם כן, מאי קמ"ל רש"י בפירושו?!

ובאמת שגם בפרשת לך שם, נראה שכוונת רש"י (בעיקר) היא לא עצם השלילה דמשא כבד על הארץ (דפשיטא הוא), אלא בהמשך פירושו שם: "ולשון קצר הוא, וצריך להוסיף עליו כמו 'ולא נשא אותם מרעה הארץ', לפיכך כתב 'ולא נשא' לשון זכר";

אבל בנידון דידן, שאין קושי בלשון הכתוב (כי נאמר "ולא יכלה ארץ מגוריהם" בלשון נקבה) – ובפרט לאחר שכבר פירש רש"י את תוכן הענין בפ' לך – מה בא רש"י לחדש בפירושו כאן?!

למה הלך עשו?

ויובן בהקדים מה שיש לדקדק עוד בלשון רש"י: מדוע שינה מלשון הכתוב (מפני) מקניהם" – וכתב "לבהמות שלהם"?

נאין לומר שרש"י בא לפרש תיבת "מקניהם" (שפירושו "בהמות שלהם"), שהרי לשון "מקנה" נאמר בתורה כבר כמה פעמים לפני זה, ולא פירש רש"י כלום. ויתירה מזו: בפירושו בפ' לך שם כותב רש"י בפירושו "להספיק מרעה למקניהם" ואינו מפרש דבר על כך, היינו שהוא מתייחס לתיבה זו כדבר הפשוט].

אלא ביאור הענין:

כשנדייק בלשון רש"י נראה להדיא, שאין כוונתו לפרש את עצם פירוש התיבות "לשאת אותם מפני מקניהם" – דאם כן, היה לו להעתיק תיבות אלו בדיבור המתחיל';

אלא, כוונתו ליישב קושי כללי בכל הטעם שנותן כאן הכתוב על עזיבת עשו את הארץ, ולכן מעתיק רש"י את התיבות "ולא יכלה ארץ מגוריהם" שבהם מתחיל ביאור הטעם ד"היה רכושם רב משבת יחדיו".

הקושי הוא – "ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם גו'" מבאר אמנם שיעקב ועשו אינם יכולים לגור יחד בארץ כנען, אך עדיין אינו מובן: למה הלך עשו מפני יעקב?

ואדרבה: הרי ארץ כנען היתה מקום מגורו של עשו מאז ומקדם, ויעקב הגיע רק עתה מחרן, שם היה כעשרים שנה – אם כן, מדוע ילך עשו מפני יעקב, ולא יהיה להיפך, שיעקב הוא שילך מפני עשו?!

ובפרט שמתוך הכתוב משמע שעשו עשה זאת מעצמו – בלי השתדלות מיוחדת מצד יעקב – ונשאלת השאלה: מדוע באמת?

"מקניהם" – מלשון קניין?!

וליישב זה, מעתיק רש"י את התיבות "ולא יכלה ארץ מגוריהם", ומפרש "להספיק מרעה לבהמות שלהם".

והחידוש בזה:

לולי פירוש רש"י היה אפשר לפרש, אשר "ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם" מתייחס (לא רק לבהמות שלהם, כפירוש הרגיל בתיבת "מקנה", אלא) לכל רכושם, מלשון "מקנת כסף".

וכך משמע מהמשך הכתובים: בפסוק שלפני זה נאמר "ויקח עשו .. את מקנהו ואת כל בהמתו ואת כל קנינו אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו"; ובהמשך לזה נאמר "כי היה רכושם (סתם) רב משבת יחדיו", שבפשטות מתייחס הוא לכל מה שנאמר לפני זה.

ולפי זה משמע לכאורה, שזה שהכתוב מסיים "ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם" – שבפשטות בא כהמשך וביאור על זה ש"היה רכושם רב משבת יחדיו" – אינו מתייחס רק לתיבת "מקנהו" (שבפסוק הקודם) ופירושו "להספיק מרעה לבהמות שלהם", אלא פירושו הוא מלשון "מקנת כסף", והיינו כל רכושם.

ופירוש הכתוב "לא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם" – שלא היה מקום בארץ מגוריהם להכיל את כל מה שקנו (אם בכסף או באופן אחר) יעקב ועשו.

וזהו איפוא מה שבא רש"י ומחדש בפירושו "להספיק מרעה לבהמות שלהם" – לשלול פירוש זה (ש"מקניהם" מתייחס לכל רכושם שקנו), ולהדגיש ש"מקניהם" מתייחס דוקא לה"בהמות" שהם הצריכים מרעה.

שופריה דיעקב

והטעם לכך שרש"י מדגיש דבר זה, שהמדובר כאן הוא על "להספיק מרעה לבהמות שלהם" – כי דוקא לפירוש זה מובן שהיתה ליעקב עדיפות על עשו, שלכן עשו הלך מפני יעקב (ולא להיפך – כנ"ל):

ענין המרעה היה עיקרי אצל יעקב יותר מאשר אצל עשו. כי, ליעקב היה מספר עצום של צאן ומקנה שרכש בבית לבן (כמסופר בסדרה הקודמת, פ' ויצא, בארוכה); ואילו עשו היה "איש יודע ציד איש שדה" בכלל¹³, ולא היה עוסק רק בעניני צאן ומקנה, אלא בכל עניני שדה.

ולכן, כשנתברר ש"לא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם", היינו, שאין ביכולת הארץ להספיק מרעה לכל הבהמות של עשו ויעקב, הרי בפרט זה יש ליעקב קדימה ועדיפות על עשו, ולכן הלך עשו מפני יעקב וקבע את מקומו באדום שהיא "שדה" (כמ"ש בריש פרשתנו: "ארצה שעיר שדה אדום").

ולהוסיף, שבאמת גם לפני שעקר בקביעות לאדום, היה עשו רגיל ללכת ל"שדה אדום", כדי לעסוק שם בעניני שדה, ציד וכו'¹⁴; וכלשון הכתוב¹⁵: "וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה" – היינו, שהיה רגיל לילך לשם מאז ומקדם.

ומה שנתחדש עתה הוא, שעד עתה היה עיקר מגורו של עשו בארץ כנען, ובאדום היתה רק "דרכו" (ולא "ארצו"), שהיה רגיל לילך לשם מעת לעת – ועתה החליט עשו להפוך את ארץ אדום לארצו הקבועה, כאשר ראה ש"רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדיו".

[אמנם מובן, שיש דוחק בפירוש זה, כי קשה לתרץ הנהגת עשו לנווד ממקומו עם כל אשר לו – מפני יושר וצדק! ועוד. ולכן ממשיך רש"י ומביא טעמים נוספים להליכתו של עשו מפני יעקב, וכמבואר לקמן סימן ג].

(חלק י – וישלח ב)

13. תולדות כה, כז.

14. ראה אברבנאל סוף פרשתנו וחזקוני ריש פרשתנו. וראה גם רמב"ן וחזקוני פרשתנו לו, ו.

15. פרשתנו לג, טז.

"ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו ואת מקנהו ואת כל בהמתו ואת כל קנינו אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו. כי היה רכושם רב משבת יחדיו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם" (לו, ויז)

ולא יכלה ארץ מגוריהם – להספיק מרעה לבהמות שלהם. ומדרש אגדה: מפני יעקב אחיו – מפני שטר חוב של גזירת 'כי גר יהיה זרעך' המוטל על זרעו של יצחק. אמר: 'אלך לי מכאן, אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר', ומפני הזושה שמכר זכורתו:

כבר האריכו במפרשי רש"י בביאור דבריו, שלכאורה מוקשים הם מכמה פנים; ובכללות הן שתי קושיות בולטות:

(א) ידוע כללו של רש"י בפירושו על התורה, וכמו שכתב על עצמו¹⁶: "ואני לא באתי אלא לפשוטו.. ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו"; ובנידון דידן, למה לא הסתפק רש"י בפירוש הפשוט, והוצרך להביא "מדרש אגדה"

— כאשר פירוש המדרש הוא היפך המפורש במקרא:

הכתוב אומר שהטעם לזה שעשו הלך היא "כי היה רכושם רב משבת יחדיו" — ואילו לפי המדרש היה טעם שונה לגמדי: כדי שלא יצטרך 'לפרוע' את גזירת "כי גר יהיה זרעך"!

(ב) גם בעצם ה"מדרש אגדה", הרי רש"י העתיקו בשינוי גדול:

במדרש רבה כאן¹⁷ נחלקו בדבר: "ר' אלעזר אמר: מפני שטר חוב, ור' יהושע בן לוי אמר: מפני הבושה" — והיינו, שכל טעם עומד בפני עצמו, וכל מאן דאמר נקט טעם אחר לעיקר; אולם רש"י צירף את שני הטעמים וכללם יחד בוא"ו החיבור: "מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהיה זרעך .. ומפני הבושה שמכר בכורתו" — כאילו מוכרחים לומר שדוקא שניהם יחד גרמו לעשו ללכת ממקומו!

[הרא"ם כתב על קושיא זו: "אף על פי שנחלקו בזה בכראשית רבה .. רש"י תפס את דברי שניהם, מפני שדברי שניהם יחד קרובים לפשוטו של מקרא". רצ"ע].

מי נדחה מפני מי?

ויש לבאר בפשטות¹⁸, שבוודאי לא נתכוון רש"י להוציא הכתוב מפשוטו, שהטעם הכללי שהוצרך עשו להיפרד מיעקב הוא מפני ש"לא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם", היינו, שהיתה הארץ צרה ובלתי מספיקה למרעה בהמות שניהם.

אולם הטעם שב"מדרש אגדה" בא לבאר (לא את עצם הצורך להיפרד איש מעל אחיו, אלא) את האופן הפרטי שבו בחר עשו להיפרד מיעקב, שעשו ילך מפני יעקב:

לכאורה, הרי ארץ כנען היתה מקום מגורו של עשו מאז ומקדם, ויעקב הגיע רק עתה מחרן, שם היה כעשרים שנה — אם כן, מדוע ילך עשו מפני יעקב, ולא יהיה להיפך, שיעקב הוא שילך מפני עשו? ! ובפרט שמתוך הכתוב משמע שעשו עשה זאת מעצמו — בלי השתדלות מיוחדת מצד יעקב — ונשאלת השאלה: מדוע באמת?

17. ב"ר פפ"ב, יג.

18. וראה גם באר בשדה כאן.

ואף שאפשר ליישב זה¹⁹, שאצל יעקב היה ענין המרעה עיקר יותר מאשר אצל עשו, כי ליעקב היה מספר עצום של צאן ומקנה, ואילו עשו היה "איש יודע ציד איש שדה" בכלל²⁰, ולא היה עוסק רק בעניני צאן ומקנה, אלא בכל עניני שדה; ולכן כשמדובר על מרעה הארץ הרי יעקב עיקר, ולא איכפת כ"כ לעשו ללכת ולקבוע את מקומו באדום שהיא "שדה" (כמו שכתוב בריש פרשתנו: "ארצה שעיר שדה אדום") –

הרי כמובן שדוחק גדול הוא, שעשו יוותר על חלקו בארץ כנען בשביל טובת יעקב, ובפרט שהוא היה מוחזק בארץ ויעקב הגיע רק עתה.

וגם חסר ביאור, מדוע מדגיש הכתוב "מפני יעקב אחיו" – דאם תאמר שעשו הלך מפני שהארץ צרה לשניהם, הרי אין זה שייך לאחוותו עם יעקב!

עוזב ואינו מודה

וליישב זה הביא רש"י את דברי המדרש: "מפני שטר חוב של גזירת 'כי גר יהי' זרעך' המוטל על זרעו של יצחק" – שבזה מובנת הסיבה להעתקת עשו "מפני יעקב אחיו": כיון שיעקב הוא אחיו של עשו, נמצא שגם הוא 'יורש' של גזירת הגלות, לכן עזב עשו את הארץ והשאיר את ה'ירושה' לאחיו יעקב לבד.

כלומר:

כיון שעשו ויעקב הם אחים, שניהם הם בני יצחק – נמצא שה"שטר חוב" שייך לשניהם, ואינו ברור מי יהיה זה שישלם השטר ותתקיים בו גזירת 'כי גר יהיה זרעך' – אם עשו, או יעקב, או שניהם.

וגם ישיבתו של עשו בארץ עד עתה, אינה מכריחה שאכן יטול חלק במימוש הגזירה של הגלות, משום שעשו לא עשה שום פעולה מיוחדת כדי להתיישב בארץ ואף לא גילה בדעתו שהוא מעוניין להיות חלק מיושבי הארץ, אלא פשוט נשאר במקום מגורי אביו. ולכן, אין הכרח שתחול עליו גזירת הגלות – הקשורה עם ירושת הארץ – "כי גר יהיה זרעך".

19. כמו שנחבאר בארוכה לעיל סימן ב.

20. תולדות כה, כז.

אולם עתה, כאשר מתחדשת פעולה מיוחדת של הפרדה בין יעקב לעשו, הרי אם עשו יקח חלק לעצמו בארץ, תהיה בכך 'הודאת בעל דין' כי הוא היורש' את הארץ, ובמילא יחולו עליו דברי הקב"ה בדבר הישיבה בארץ וגזירת הגלות. לכן נאלץ עתה עשו לצאת מהארץ ולקבוע את מקומו בהר שער.

ונמצא ששני הטעמים נכונים: ההיפרדות בין יעקב לעשו היתה כתוצאה מהמציאות ש'לא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם', אבל הסיבה שההפרדה היתה דוקא כך שעשו הוא שיוצא מהארץ, היתה מפני שלא רצה לקחת חלק במימוש גזירת הגלות.

למה לא חשש עשו ל'מראית העין'?

ועדיין אין הדברים מחוורים, כי, אמנם טעמו של עשו לצאת מהארץ היה כדי לא ליטול חלק במימוש גזירת הגלות; אבל כיצד זה לא חשש עשו מפני הבושה שתהיה לו בפני כל עמי הארץ, שבעיניהם נראה הדבר כאילו עשו נכנע כלפי יעקב, ומוכן לצאת את הארץ כדי להשאיר מקום ליעקב?!

על כך מוסיף רש"י, כי אדרבה:

בכלל היתה שהייתו של עשו בארץ כנען בלולה בהרגש של "בושה", ובפרט בנוכחותו של יעקב אשר לו מכר בכורתו. ומכיון שכן מובן מה שהעדיף עשו לעזוב את הארץ ולהשאירה ליעקב, הגם שנראה בזה הכנעה כלפי יעקב ובושה שנדחה מפניו, כי בלאו הכי היתה לו בושה כו'.

אלא שמתעם בושה לבד לא היה עשו עוזב מקום מגורו עם כל בני ביתו וכו'; ולכן מביא רש"י טעם זה ("ומפני הבושה שמכר בכורתו") רק כהוספה ולאחרי הטעם ד"מפני שטר חוב כו'" – עיקר הסיבה דעשו לעזוב הארץ.

(חלק י – וישלח ב)

לזכות

החתן הת' משה גואל שי' צרפתי

והכלה יעל תי' למשפחת מזרחי

לכבוד יום נישואיהם בשעה טובה ומוצלחת

טו"ב כסלו תשע"ח

יהי רצון שיזכו להקים בנין עדי עד

מתוך אושר והרחבה בגו"ר